

УДК 78.071.1: 792.071.2.028](477)(092)

DOI 10.31654/2520-6966-2024-25F-111-129-132

Кузик В. В.

Кандидатка мистецтвознавства, докторка філософії мистецтв, старша наукова співробітниця відділу музикознавства та етномузикології ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, членкиня НСКУ, лауреатка премій ім. М. Лисенка, ім. М. Леонтовича, Міжнародної літературної премії «Сад божественних пісень» ім. Г. Сковороди
orcid: 0000-0002-0110-6937
valentyakuzyk@gmail.com

Музичний автограф Миколи Лисенка на честь ювілею Марії Заньковецької

*З ім'ям М. Заньковецької пов'язана публікація кількох зразків українських народних пісень а співпраця з науковцями Меморіального будинку-музею М. В. Лисенка сприяли відкриттю нових автографів та документів, що висвітлювали життя і творчість українського композитора-класика та формування окремого підрозділу українського музикознавства – «**лисенокознавство**». У той період вперше були представлені рукописи «Тушу» на честь М. Заньковецької, написаного на честь ювілей уславленої актриси.*
Ключові слова: Микола Лисенко, Марія Заньковецька, український театр, лисенкознавство.

Сьогодні українське музикознавство оперує новим потужним напрямком досліджень – **лисенокознавство** [3]¹, а постійне опрацювання документів у цій галузі приносить багато цікавих матеріалів, а під час і неочікуваних сюрпризів. Зокрема й поєднання імен таких знакових особистостей для національної культури як Марія Заньковецька та Микола Лисенко. Першими це у 1920-ті роки прослідкували вчений-музиколог Климент Квітка [1] та дійсний засновник лисенкознавства Дмитро Ревуцький [4], згадувати про якого упродовж півстоліття було заборонено.

Тепер вже далекого 1927 року, коли українська громадськість вшанувала 85-річчя від дня народження М. Лисенка, очільниками Музею діячів науки та мистецтва було заплановано повне коментоване

¹ Констатуємо, що у XXI столітті українське музикознавство збагатилося трьома окремими відгалуженнями, що термінологічно сформувалися під час роботи міжнародних наукових конференцій: **Лисенкознавство** (2012), **Ревуцькознавство** (2014), **Леонтовичезнавство** (2018). Думаю, на часі в українському театрознавстві проголосити окремий вектор **Заньковецькознавство**.

видання творів композитора-класика. Редакторами призначили братів Ревуцьких: Левка Миколайовича – музичного тексту, Дмитра Миколайовича – упорядником томів, автором вступних статей та коментарів до творів¹. У фольклорних підбірках Д. Ревуцький посилається на видання «Збірник українських пісень. Зібрав і у ноти звів М. Лисенко», випуски I–VII (Лейпциг–Київ, 1868–1911). Так після публікації нот побутової пісні «Ой гиля, гиля, гусоньки, на став»² Дмитро Миколайович пише коментар: «Було вміщено в IVдесятковій під № 6 (дозволено цензурою, К., 16 октября 1890 года). «З села Заньки, од п. Заньковецької». Про Марію Заньковецьку див. у статті К. Квітки..., с. 21» [4, с. 235]. А після друку побутової любовної «Коло млина, коло броду» читаємо коментар: «Було вміщено в IVдесятковій під № 8 (дозволено цензурою, К., 16 октября 1890 года). «З села Заньки, Черн.губ.» Від М. Заньковецької. Див.про неї в цитов. вище статті К. Квітки..., с. 21» [4, с. 238].

Побачив світ і солоспів «Не вернувся із походу» М. Лисенка, вміщений у 2–му томі (Випуск 2, для сопрано), «Музика М. Лисенка до «Кобзаря» Т. Шевченка». Твір вміщено під № 42 з коментарем: «Власність автора – «в Киеве, у Леона Идзиковского», друкувалося в К. Рьодера, Лейпциг). «Дозволено цензурою – Киев, 18 июня 1897 г.». Текст видруковано «єрижкою». В заголовку зазначено «Присвячую славіній великій українській артистці М. К. Заньковецькій». Поезію написав Шевченко 1848 р. на Кос-Аралі. Російський переклад Д. Ревуцького. Додано українське відзначення темпу» [4, с. 270–271].

Вище йшлося про опубліковані видання (хоча й довгі роки для обмеженого користування). А от справжній сюрприз мали при розгляданні й сортуванні аркушів нотних рукописів, що лежали в архіві Музею видатних діячів української культури, куди входить і Будинок-музей М. Лисенка, під назвою «**безименні**». Зокрема, незабутня лисенкознавиця Роксана Скорульська віднайшла два аркуші з крупно виписаними нотами та слідами недбалого минулого зберігання (грибок, дірки, плями). Ми знайшли позначку, що то був спеціально написаний Миколою Віталійовичем (як-то кажуть, на заказ) «Туш» (урочистий полонез-вітання) для триумфального чествування ювілею

¹ Нині важко сказати скільки всього планувалися томи і скільки збірок було в кожному з них. Вдалося реконструювати плани перших чотирьох томів, а світ побачили тільки два томи – «Народні пісні для хору», 14 випусків (1931) та 4 випуски із запланованих 13 тому 2-го «Музика М. Лисенка до "Кобзаря" Т. Шевченка» (1932).

² Том IV, Вип. 9, Харків–Київ, 1931.

легендарної Марії Заньковецької під час її виступів у київському театрі (ймовірно 1904, з нагоди 50-річчя актриси).

Дарма, що рукопис погризли чи-то хробаки, чи-то миші, але він піддавався реставрації та чітко виділив три фази «виходів»: 1) акторів загального плану; 2) корифеїв трупи; 3) самої триумфаторки. Цілком вірогідно, що «Туш» грав особисто Микола Віталійович, який до всіх подій ставився по простому, демократично, без зайвого гонору. (Приклад, сторінки 1, 2).

Підстави для таких думок дають спогади Людмили Старицької-Черняхівської, писані 1927 року, в добу так званого Українського відродження, ще до страшних процесів СБУ. Читаємо її рядки про відкриття Українського клубу в Києві (1908): «На відкриття клубу призначено вечірку. Звичайно, Микола Віталійович грав і акомпанував, але на цей раз він і розпочав бал у першій парі вальса, ... і одразу надав вечірці щось надзвичайно миле, старосвітське, гоже. <...> Микола Віталійович навіть сам брав участь в інсценуванні і в старовинному костюмі 40-х років заграв стародавні вальси, і разом з усіма виконавцями пройшовся полонезом через усі зали» [2, с. 241].

Щось подібне, уявляємо, відбувалося й під час чествовання зірки українського театру Марії Заньковецької, яка своїм самобутнім даром підкорила серця тогочасної публіки та полишила по собі потужну національну акторську школу.

Література

1. Квітка М. М. Лисенко як збирач народних пісень // *Повідомлення музично-етнографічного кабінету УВН*. Київ, 1930, Т. 1, с. 17–32.
2. Микола Лисенко у спогадах сучасників / Вступ. стаття, упорядкування, коментарі *Р. Пилипчука*. – Київ : Музична Україна, 2003, Т. 1, 344 с.
3. Музична україністика: сучасний вимір. Постать М. Лисенка в європейському й національному історико-культурному контексті. Київ, 2012, Вип. 7, 439 с.
4. Ревуцький Д. Микола Лисенко. Повернення першоджерел. / Вступні статті, упорядкування матеріалу, коментарі *В. Кузик*. Київ: «Музична Україна», 2003, 330 с.

References

1. Kvitka, M. (1930). *M. Lysenko yak zbyrach narodnykh pisen* [M. Lysenko as a Folk Songs Collector] *Povidomlennia muzychno-etnografichnoho kabinetu UVN – Information of Musical Ethnographical Cabinet of UVN*. Kyiv, Vol. 1, p. 17–32. [in Ukrainian]
2. Pylypchuk, R. (Eds). (2003). *Mykola Lysenko u spohadakh suchasnykiv* [Mykola Lysenko in Memoirs of Contemporaries]. Kyiv: Muzychna Ukraina Publ. Vol. 1, 344 p. [in Ukrainian]

3. *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir. Postat M. Lysenka v yevropeiskomu y natsionalnomu istoryko-kulturnomu konteksti* [Musical Ukrainian Studies: Modern Dimension. The Figure of M. Lysenko in the European and National Historical and Cultural Context]. Kyiv, Iss. 7, 439 p. [in Ukrainian]

4. Revutskyi, D. (2003). *Mykola Lysenko. Povernennia pershodzherel* [Mykola Lysenko. The Return of the Sources]. Kyiv: Muzychna Ukraina Publ. 330 p. [in Ukrainian]

Kuzyk V. V.

Doctor of Philosophy of Art, Senior Research Fellow, Department of Musicology and Ethnomusicology, IMFE MT. Rytsky NAS of Ukraine, Member of the National Union of Composers of Ukraine, Winner of M. Lysenko, M. Leontovych Prizes, International Literary Prize «The Garden of Divine Songs» Named After H. Skovoroda.

orcid:.org/0000-0002-0110-6937

e-mail: valentynakuzyk@gmail.com

Mykola Lysenko's Musical Autograph Commemorating Mariia Zankovetska's Anniversary

The publication of several examples of Ukrainian folk songs is connected with the name of M. Zankovetska's and collaboration with scientists from M. V. Lysenko Memorial House-Museum contributed to the discovery of new autographs and documents that shed light on the life and work of the Ukrainian classical composer and the formation of a separate subdivision of Ukrainian musicology – «Lysenko studies». During that period, the manuscripts of «Tush» in honour of M. Zankovetska, written for the anniversary of the famous actress, were first presented.

Keywords: Mykola Lysenko, Mariia Zankovetska, Ukrainian theatre, Lysenko studies.